

НЕОФІЦІЙНІ ОСОБОВІ НАЙМЕНУВАННЯ В ГОВІРЦІ СЕЛА ЖУРАВКА ШПОЛЯНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто індивідуальні, колективно-територіальні й сімейно-родові прізвиська жителів с. Журавка Шполянського р-ну Черкаської обл., проаналізовано їхні структурні й семантичні особливості. З-поміж індивідуальних неофіційних найменувань виокремлено відапелятивні (утворені від особових і неособових назв) та відонімні похідні, зокрема відантропонімні – родичівські (андроніми, патроніми, матроніми, гінеконіми, пропатроніми, проматроніми); відіменні, відпрізвищеві, відтопонімні назви.

Досліджено лексико-семантичне підґрунтя прізвищ, з'ясовано мотиви неофіційної номінації жителів с. Журавка. Розгляд дериваційних особливостей номенів засвідчив, що індивідуальні найменування утворені переважно суфіксальним способом, продуктивна також лексико-семантична деривація. У розвідці проаналізовано словотвірну структуру суфіксальних похідних, простежено продуктивність словотвірних формантів, визначено типові й регіональні моделі творення неофіційних особових найменувань.

Ключові слова: антропонім, неофіційне найменування, відапелятивне прізвисько, відантропонімне прізвисько, сімейно-родове найменування, колективне прізвисько.

Постановка проблеми. Дослідження власних назв, їхніх семантичних і структурних властивостей, походження й поширення є одним із актуальних завдань сучасної лінгвістики. З-поміж сукупності особових найменувань особливу увагу привертають діалектні неофіційні назви людей, адже в них віддзеркалено систему цінностей, життєву філософію народу, зв'язки між його світоглядом, духовною культурою і розвитком лексичної системи мови, відображено її архаїчні й нові елементи, глобальні, національні й регіональні риси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій і визначення раніше не вивчених частин проблеми. Діалектна історична та сучасна офіційна антропонімія неодноразово перебувала в колі зацікавлень мовознавців, неофіційні ж найменування людей досліджені ще недостатньо й нерівномірно щодо охоплення діалектних зон. У працях лінгвістів більшою мірою представлено південно-західне наріччя: народно-побутову антропонімію Закарпаття дослідив П. Чучка [16], бойківських говірок – Г. Бучко і Д. Бучко [4], структурно-семантичні й словотвірні особливості прізвищ Львівщини – М. Наливайко [8], С. Панцьо [9], народну гуцульську антропонімію – М. Лесюк [6], Б. Близнюк [3]. Аналіз мотиваційних і словотвірних особливостей неофіційних антропонімів Західного Полісся здійснила Н. Шульська [18]. Функціонування прізвищ у східностепових говірках досліджували В. Познанська [10], О. Антонюк [1]; прізвища східнословобожанських говірок – Н. Федотова [13]. Сучасні неофіційні найменування жителів Полтавщини стали об'єктом аналізу Л. Кравченко [5], відіменні чоловічі прізвища Середньої Наддніпрянщини – І. Сухомлина [11]. Л. Лонська репрезентувала систему прізвищ однієї з середньонаддніпрянських говірок [7]. Народні назви осіб представлені в лексикографічних працях В. Чабаненка [15], Г. Аркушина [2].

Докладної уваги потребує антропоніміяна система говірок порубіжних діалектних зон, для яких притаманна неоднорідність у діалектному відношенні. **Мета** нашої розвідки – розглянути лексичний потенціал, структурні й семантичні особливості, мотиви номінації й способи творення прізвищ, засвідчених у говірці с. Журавки Шполянського р-ну Черкаської обл., що належить до перехідної зони середньонаддніпрянсько-степового суміжжя, мовні особливості якого зумовлені як лінгвальними, так і позалінгвальними чинниками. Для автора статті це рідна говірка, що створює додаткові можливості для більш докладного вивчення мотивів номінації осіб, адже аналіз мотиваційного підґрунтя досліджуваних назв без спирання на достовірну інформацію про носіїв прізвищ може бути неповним і навіть хибним.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «прізвисько» лінгвісти тлумачать по-різному, однак наголошують на тому, що неофіційним найменуванням людей за індивідуальними ознаками, а також за спорідненістю і свояцтвом, притаманні своєрідність, конотативне забарвлення; при цьому виокремлюють і нейтральні неофіційні назви [8, с. 8]. Зауважимо, що носії говірки с. Журавки Шполянського р-ну сприймають прізвисько тільки як конотативну назву, розрізняючи власне прізвища

– апелятивні найменування (драж¹нили так) і родичівські назви (ка¹зали по-¹вуличному) за ступенем експресії.

Прізвиська давали як окремій особі, так і територіально об'єднаному колективові: усіх журавчан жителі навколишніх сіл називали кис¹личками – за надмірну чуйність і співчутливість, жінок – хаз¹айками, бо їй справді були гарними господарями, вирізнялись навіть одягом: Тур¹йа / бу¹ло / ка¹же / журав¹ці їйдут / бо з кату¹шок кити¹чки бу¹ли (прикрашені хустинки) / а во¹ни ї либи¹динці їни хо¹дили так // Колективно-територіальні прізвиська є й у жителів сусідніх сіл: хато¹пали – запальні, мстиві, ревнивці (с. Турія Новомиргородського р-ну Кіровоградської обл.); курку¹л'ї, торго¹ш'ї – прагматичні (с. Лебедин Шполянського р-ну Черкаської обл.). У пропонованій статті розглянемо експресивно забарвлені й емоційно нейтральні неофіційні індивідуальні й родові найменування жителів с. Журавка; причому дитячі учнівські прізвиська й ситуативні експресивні назви, які не закріплені за людиною надовго, не перебувають у колі цього дослідження.

Класифікація засвідчених індивідуальних найменувань ґрунтується на загальноприйнятому поділі прізвищ за їх мотивацією на відапелятивні та відонімні [12; 17; 14; 8]. Відапелятивні прізвиська мотивовані в основному неособовими (Бак, Са¹диба, Голу¹бок), рідше – особовими назвами – за родом діяльності (Крано¹вий, Газови¹чик, Ком¹ір'ник), спорідненістю та свояцтвом (Сва¹ток), етнічними ознаками (Ка¹цанка). Аналізовані неофіційні особові назви в говірці с. Журавки Шполянського р-ну постали внаслідок безпосередньої номінації (Б¹ілий, Чорний); функціонують і такі, що виникли як результат метафоричного перенесення (Під¹так – бідний).

Серед індивідуальних відапелятивних прізвищ найбільшу групу становлять ті, що характеризують людину за її особистими зовнішніми чи внутрішніми рисами. У лексико-семантичному плані найрізноманітніші номени, постання яких спричинене фізичними ознаками людини, зокрема вадами зору (Оч¹карик – носив окуляри), особливостями ходи (Кши¹онога – під час ходи ноги труться одна об іншу, Ту¹пало – ходив притупуючи), зросту й тілобудови (Ди¹белий – високий і міцний, Каба¹чок – невисокий і повнуватий, Муж¹и¹чок – невисокий і міцний, Жи¹рний, Холо¹дило – повний (т¹іло / йак холо¹дець во¹рушиць¹:а)). Зауважимо, що невеликий зріст – небажана ознака саме для чоловіка, тому це ставало причиною прозивання: К¹іл¹ка, Ту¹з'ік, Му¹л¹т'ік, П¹іл¹м'ен', К¹еша, Ке¹кс, Ч¹ік; невисокій жінці лише зрідка давали прізвисько: Ко¹пичка. Мотивом для неофіційного найменування могли стати прикмети окремих частин тіла (Ви¹садок – з великою головою; Ко¹марик – з довгим тонким носом, Гар¹буз – круглолиций, Тара¹кан – з довгими вусами), волосся (Кучи¹р'авий, Ри¹жий // Ри¹жик, Б¹ілик), шкіри (Га¹ран – темношкірий), загальний фізичний стан (Хи¹р'а – худорлявий, слабкий, хворобливий).

Рідше трапляються найменування, мотивовані інтелектуальними особливостями (Ро¹зумний – у будь-якій ситуації відстоював власні переконання і давав поради), особливостями характеру чи темпераменту (См¹йан – насмішуватий, Пла¹кушча – плаксива, Лис – хитрий, Гро¹зний – сердитий, неприв'ітний, Ки¹ча – задержуватий, гордовитий). Кілька прізвищ номінують людину за її нахилами чи звичками: Мор¹гун (підморгував жінкам), Бори¹ч (любитель поїсти борщ), Л¹оч:ик (працював водієм, часто перевищував швидкість), Чу¹хас' (чухався), Та¹ва (роззява), Бо¹сий (ходив без взуття), Чи¹новник (на роботу їздив на власноруч змайстрованій бричці (сам п¹рибраний йак па¹нок)), Бум¹-Бум (з його подвір'я часто лунала музика, що створювало незручності для сусідів), Хуба¹-Буба (постійно жував гумку).

Важлива характерна ознака будь-якої людини – її мовлення, тому ці особливості часто ставали підставою для індивідуалізації особи: неправильна або нехарактерна для дорослого вимова слів (Д¹удик – у дорослому віці по-дитячому називав холод «дюдя»), загальна характеристика мовлення (Тара¹байло – швидке, Мел¹ка – надмірне (меле ба¹гато йази¹ком), Пет¹ічка – улесливе, По¹пик – повчальне), дефекти мовлення (Гун¹чиха (бо гун¹ала (носова вимова), С¹о-с¹о – замість шиплячих вимовляв свистячі). Поштовхом для надання прізвиська журавчанам є використання ними слів-паразитів чи фраз (Ма¹л'ована – працювала на свинофермі, вихвалялася: у мене ж поро¹с'ата йак нама¹л'ован'ї; Голу¹бок – звертався до співрозмовника «голубок», Той¹той – у його мовленні часто звучало слово «той», Тини¹ника, Ни¹кужи¹ли, Пай¹д'омка – за висловлюваннями ти ни ка¹жи, ни ку¹жи¹ли, пай¹д'ом ка відповідно), цитування висловів відомих осіб, слів із пісень (Ху¹сточка – часто співав «... хусточка два крайки», Ха¹л'і-Гал'і – однойменна улюблена пісня із репертуару гурту «Леприконси», Га¹гара – цитував «Пісню про буревісника» М. Горького: «... а гагары тоже стонут»).

Мотивом для появи неофіційного індивідуального найменування в аналізованій говірці міг стати рід діяльності особи (Б¹омба // Бом¹бови¹чик – бомбував вагони, Таб¹л'етка – працював водієм «Швидкої допомоги», Ку¹пиш-Ку¹риш – торгував цигарками, Чи¹рипен'ка – виготовляв череп'яний посуд, Мак¹іт'ора – виготовляв макітри, Ка¹ла¹тушка – грав на бубоні (те / чим виби¹вайут' / назива¹ють).

вайц'а кала¹тушка //); Компо¹з'ітор – грав у сільському духовому оркестрі, писав музичні твори), військове звання (М'ічман – служив на флоті). Матеріал засвідчує прізвиська, виникнення яких мотивоване територіальною характеристикою особи (Джи¹рибал – бо жи¹ли в ма¹лен'к'ій хат'і коло став'ка / наче джи¹рил'анки [невеликі жабки]; Кр'а¹чок – жи¹ве коло став'ка / там жаби кр'акають //), конфесійною належністю (Ш¹тунда), особливостю появи в населеному пункті (Б'і¹женка – в часи Великої Вітчизняної війни переселилася з Білорусі), соціальною характеристикою (С'і¹рий – так на правлінні колгоспу його назвав партійний функціонер – гість із райцентру: а ви / с'і¹рий / мов'ч'ім' там / вас н'іх'то ни ти¹тайє //).

Часто трапляється, що інформанти не можуть пояснити походження того чи того прізвиська. Причиною незнання є втрата інформації про предків (Гела, Морус, Досик, Мей, Ма¹д'га, Сан'с'ей, Зус', Йас'мун, Лабзун, Гала'нец', Цабин, Йонда, П'іл'га), вихід із ужитку застарілої лексики (Су'сой – так раніше називали шосту дитину в сім'ї (<http://www.analizfamili.ru/>)), використання термінології (Ба¹ццло). Народна мотивація прізвиська може відрізнятися від наукової: назву Чуш'ка інформанти мотивують особливостями темпераменту людини (по'в'іл'ний / чухайц'а / поки шос' на¹думайє), етимологи ж припускають походження цього номена від чушко «чужий» – так називали в українсько-білоруських говірках нового жителя, який приїздив з іншого поселення чи країни [20]. Інколи неофіційні найменування репрезентують діаметрально протилежні зв'язки між змістом поняття і формою вираження: Цисан – білошкірий, білявий.

Специфікою функціонування відапелативних прізвиськ у досліджуваній говірці є також співіснування архаїчних лексем (Кича – пор. стсл. кыка – волосся на голові, кичливий «гордий» (ЕСРЯ, с. 307)) і нових утворень (Хуба-Буба, Хал'і-Гал'і), синонімів на позначення однієї особи (Брун' // Б'рухта // Ір'жа // Р'жавчина // Короз'ія; Ко'марик // Бура'т'іно; Шубирт // Компо'з'ітор); фонетичних давніх говіркових рис (вияв /e/ в ненаголошеній позиції звуком [и] (Кучи'р'авий, Никужи'ли), /o/ перед складом з наголошеною /y/ звуком [o'] (Ро'зумна)) і нових явищ, що виникли внаслідок міжмовної інтерференції – функціонування суфікса -ік- (Мул'т'ік, Туз'ік).

Широко представлені в говірці с. Журавка відантропонімі найменування, мотивовані іменем чи прізвищем їх носія, назвами відомих осіб, а також сімейно-родові назви. Прізвиська тісно пов'язані з неофіційними варіантами власних особових імен, що зазнали різних фонетико-словотвірних модифікацій: Фидос' (< Феодосій), В'іт'ун (< Вітя < Віктор), Воха (< Вовка < Володимир), Вал'ан (< Володимир), Шухир (< Шура < Олександр), Гер (< Григорій), Ма'нуха (< Мануйло < Емануїл), Мимба (Митька < Дмитро), метатеза Пит'рул'а // Пит'л'ура (< Петро), Ма'шуха (< Маша < Марія), Гац'а (< Ганна, любила співати пісню про Гандзю, однак, уникаючи нетипової для говірки африкати, вимовляла Ганц'а); Тока, Л'ока (брати Анатолій і Олексій погано вимовляли свої імена). Відпрізвищеві прізвиська утворені шляхом усичення з фонетичними змінами й без них: Шева (< Шевченко), Кислик (< Кисличенко), Крева (< Кременко), Мар'ко (< Марченко), Дрозд (< Дроздов), Шуст (< Шустов), Ка'лашин'ік (< Калашніков), Брон'ік // Брун' (< Броніков), Ха'сан (< Хасанов); цей процес може супроводжуватись афіксацією: Коза'чок (< Козаченко), Шевчик (< Шевченко), Глуш'ко (< Глущенко), Рел'ік (< Рибалко). Похідні від одного й того самого прізвища з метою розрізнення молодшого й старшого носія, які не є родичами, утворені різними способами: Кор'н'ей і Кор'н'ейчик (< Корнієнко), Баран і Бара'нец' (< Бараненко).

Функціонують у досліджуваній говірці й прізвиська, утворені від імен чи прізвищ відомих осіб (Роко'совс'кий – статурний, гордовитий, як маршал; Шубирт – грав у сільському духовому оркестрі, писав музичні твори), героїв кінофільмів (Шур'ік – схожий на героя «Кавказької полонянки»; Кор'ко < Корато – головний герой кінофільму «Спрут»), мультфільмів (Л'олік-Бал'ік – малий за зростом), казкових персонажів (Бура'т'іно – з довгим носом).

Продуктивний пласт неофіційних особових найменувань становлять андроніми – назви одружених жінок за прізвищем, іменем чи прізвиськом чоловіка. У діалектах української мови такі номени сприймаються по-різному: як емоційно-експресивні назви (у говірках українсько-білоруського порубіжжя [19, с. 71], як нейтральні найменування (у наддністрянських говірках [8, с. 104–105], бойківських [4, с. 7]). У говірці с. Журавки андроніми функціонують із легким відтінком фамільярності; їх використовують здебільшого жінки-інформанти для позначення заміжніх жінок старшого й середнього віку, які живуть окремо від батьків і господарюють самостійно. Найпродуктивнішими в досліджуваній говірці є похідні із суфіксами -их-, -к- від прізвища чоловіка: Дз'обчиха (< Дзьоба), Бала'бучиха (< Балабуца), Губиха (< Губа), Жучиха (< Жук), Ма'хулиха (< Махуля), Дир'дужиха (< Дердуга), Д'ражиха (< Драга), Кого'диха (< Когода), Бев'зиха (< Бевз), Кув'ишниха (< Кувшинов), Па'шол'чиха (< Пашолок); Грабарка (< Грабар), Шист'ричка (< Шестерик), А'постолка (< Апостол), Кел'баска (< Кельбас), Кенз'учка (< Кендзюк), Лихо'ж'інка (< Лихожон); його прізвиська: Хириха (<

Хиря), *Блом'биха* (< Бломба), *Са'дибиха* (< Садйба), *Йон'диха* (< Йонда), *Мим'биха* (< Мимба); *Гар'бузка* (< Гарбуз), *Ка'бачка* (< Кабачок), *Ту'реничка* (< Туреник), *Ка'с'учка* (< Касюк), *С'убиртка* (< Шубирт), *Си'сойка* (< Сисой), *Мако'в'ізка* (< Маковоз); його імені: *Миниха* (< Мина), *О'мел'чиха* (< Омелько). Засвідчено спорадичне творення андронімів із допомогою зазначених формантів від назви роду діяльності чоловіка: *С'і'биха* (чоловік – із одноосібників), *Чу'мачка* (чоловік чумакував), *Бол'шо'вичка* (був більшовиком).

Менш продуктивне творення андронімів від назв чоловіка за допомогою суфікса **-ш-**: *Мі'л'ук'ініша* (прізвище чоловіка – Мілюкін), *Вовко'давіша* (< Вовкодав), *Козуб'іша* (< Козуб), *Ігориша* (чоловік Ігор), *Пот'атиша* (< Потап), *Мак'і'їаниша* (прізвище чоловіка – Макіянін). Засвідчено й паралельне творення андронімів різними морфемами: *Вал'анка* // *Вал'аниша*, *Хас'анка* // *Хас'аниша*; видозмінами фонемного складу: *Пор'фориша* // *Про'фориша*.

Представлені в досліджуваній говірці патроніми – неофіційні найменування за іменем батька, утворені в результаті прямого перенесення чи суфіксальним способом. Частіше так називали синів: *Пот'ат* (< Потап), *Анд'рус'* (< Андрій), *Си'мен* (< Оксентій), *Ірва'нец'* (< Іван), *Гор'д'ей* (старший син Гордія), *Гор'д'ейчик* (молодший син Гордія), *Анан'чук* (< Анан), *Лав'ро* (< Лавр), *І'їван'ко* (< Іван), *Дим'і'дець* (< Демид), рідше – доньок: *Йе'в'гейка* (< Євген), *Ка'с'анка* (< Касян), *Нестирка* (< Нестор), *Йу'мениша* (< Євмен). Твірною основою для патронімів могло бути й прізвище батька: *Сир'д'онок* (< Середа), *Ба'б'ійка* (< Бабійчук), його прізвищем: *Шуст'ік* (< Шуст), *Шуб'ін* (< Шубирт), *Хирик* (< Хиря), *Мор'гунка* (< Моргун), *Луц'* (< Лука), етнічна належність *Ци'ганка* (циган). У говірці с. Журавки функціонують двокомпонентні назви-патроніми, що складаються із власного імені та присвійного прикметника, утвореного від прізвища батька: *Кат'а Гелина*, *Л'іда Д'ом'ків'ка*, *Павло Мак'і'їан'ів*.

Одна із груп родичівських прізвищ – матроніми. Це однослівні чи двокомпонентні найменування за прізвищем чи іменем матері, які в досліджуваній говірці використовуються для позначення позашлюбних дітей (*Гал'чин Ж'ен'ка*), тих, які з різних причин росли без батька (*Мар'і'їа Христіна* (< Христя), *Саи'ко Райк'ін* // *Райк'ін* (< Райка), *Марушич* (< Маруся), *В'ір'чук* (< Вірка), *Ган'з'ук* (< Ганна), *Л'уб'чак* (< Любка)), а також тих, чий батько чи мати – приїжджі (*Лес'чин Пит'ро* – мати приїхала із Закарпаття, *Йу'л'чина Саиша* – батько дитини з Кіровоградщини).

Зрідка трапляються серед прізвищ журавчан пропатроніми – найменування за іменем діда (*Па'велич* (< Павло), *Рома'н'ук* (< Роман), *Кал'і'їна* (< Каленик), *Ваку'л'ака* (< Вакула), *Ка'с'ук* (< Касян), *Ст'рат'ій* (< Євстратій)), його прізвищем (*Та'г'ін'чиха* (< Тагінець), *Три'губ'чиха* (у діда була «заяча губа»)), родом діяльності (*Стр'іл'чиха* (дід із січових стрільців), *С'ен'а Гусар*, *Гусар'івна* (їхній дід служив гусаром)); а також проматроніми – найменування за іменем баби (*Га'пич* (< Гапка), *Мендил'ка* (< Магдаліна, говіркове *Менди'лина*).

У говірці с. Журавка засвідчено кілька гінеконімів – назв, репрезентованих формулою «присвійний прикметник, утворений від імені дружини + ім'я (варіант імені) чоловіка» для позначення приїжджих чоловіків: *Дун'ін Пав'ло*, *Гал'чин Саи'ко*, *Йу'л'чин Ван'ко*, *Верин'М'іша*, *Кат'ін Вал'єра*.

У межах родичівських прізвищ виокремлюємо не лише індивідуальні, але й сімейно-родові спадкові вуличні назви. В основному вони мотивовані чоловічим іменем (батька, діда, прадіда): *Д'ом'ки* (< Дьомка), *Ману'хи* (< Мануйло), *Гор'д'ей* > дружина *Гор'д'ей'іша*, дочка *Гор'д'ей'ка*, син *Гор'д'ей'чик*, сімейно-родова назва *Горд'і'ї*; прізвищем: *З'ін'чин'ки* (< Зінченко), *Хаса'ни* (< Хасанов); прізвищем: *Хир'а* > дружина *Хири'а*, дочка *Хири'а*, син *Хирик*, внуки *Хири'н'ата*, сімейно-родова назва *Хир'і*; *Досик* > дружина *Досич'ка*, родина – *Доси'ки*. Сімейно-родові назви можуть бути мотивовані апелятивною характеристикою: *Сп'іва'ки*, *Стр'іл'ц'і* (за родом заняття), *Поми'ичи'ки* (за соціальним статусом).

У мовленні жителів с. Журавка засвідчено відтопонімні прізвища, які вказують на місцевість, звідки приїхала людина: *Гру'з'інка*, *Пол'ачка*, *Мак'і'їан* (із с. Макіївка), зокрема й відмікротопоніми: *Ван'а Ба'зарний* (садиба розміщена на місці базарної площі), *Пет'а Монас'тир'ський* (виріс у дитбудинку, розміщеному в колишньому монастирі).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, прізвища в говірці с. Журавки Шполянського р-ну Черкаської обл. представлені індивідуальними, колективно-територіальними й сімейно-родовими назвами. За мотивуючими ознаками з-поміж них виокремлено відапелятивні та відонімні. Засвідчені найменування репрезентовано здебільшого монолексемами – суфіксальними чи безафіксними дериватами, рідше вони виникли як результат переосмислення загальних назв; двокомпонентні назви утворено за моделлю «ім'я + прізвище», «присвійний прикметник + ім'я». Для творення андронімів найвищу продуктивність виявляють суфікси **-их** (а), **-к** (а), малопродуктивний – формант **-ш** (а). Аналіз неофіційних найменувань жителів с. Журавка виявив як загальноукраїнські антропонімні тенденції (використання загальноновживаних лексем, словотвірних моделей), так і своєрідні

риси. Специфіка прізвиськ досліджуваної говірки виявляється в особливостях виникнення, функціонуванні фонетичних, лексичних, структурних варіантів, взаємозв'язку з екстра- й інтралінгвальними чинниками.

Перспективу подальших досліджень становить діахронний аналіз атропонімікону с. Журавка Шполянського р-ну Черкаської обл.

Список використаної літератури

1. Антонюк О. В. Сучасні прізвиська Донецчини (семантика і структура) : автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. В. Антонюк . – Донецьк, 2011. – 20 с.
2. Аркушин Г. Л. Словник прізвиськ північно-західної України: У 3-х т. Т. I: А-И / Упорядник Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – 412 с.
3. Близнюк Б. Сучасні гуцульські прізвиська / Б. Близнюк, М. Будз // Наукові записки. Серія «Мовознавство» / Кіровоград. держ. пед. ун-тет ім. В. К. Винниченка. – Кіровоград, 2001. – С. 93–95.
4. Бучко Д. Г. Народнo-побутова антропонімія Бойківщини / Г. С. Бучко, Д. Г. Бучко // *Linguistica Slavica* : ювілейний збірник на пошану Ірини Михайлівни Желєзняк / відп. ред. В. П. Шульгач. – К., 2002. – С. 3–14.
5. Кравченко Л. О. Сучасні прізвиська Полтавщини / Л. О. Кравченко // *Studia Slavistica*. Випуск 9: Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст.; [упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоґаник]. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2009. – С. 150–158.
6. Лесюк М. Прізвиська жителів гуцульських сіл / М. Лесюк // *Przezwiseka i przydomki w językach słowiańskich. Część 1. / Pod redakcją Stefana Warchola*. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. – S. 227–240.
7. Лонська Л. Національна специфіка регіональної антропонімії (на матеріалі прізвиськ села Руська Поляна Черкаської області) / Л. І. Лонська // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. – Серія : Філологія (мовознавство) : зб. наук. праць / [Гол. ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма» «Планер». – 2012. – Вип. 16. – С. 366–371.
8. Наливайко М. Я. Неофіційна антропонімія Львівщини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». – К., 2011. – 19 с.
9. Панцьо С. Є., Наливайко М. Я. Прізвиська жителів Львівщини / С. Є. Панцьо, М. Я. Наливайко // *Студії з ономастики та етимології*. – Луцьк : ВМА «Терен», 2010. – С. 199–209.
10. Познанська В. Андроніми у східностепових говірках Донецчини / В. Познанська // *Лінгвістичні студії : Збірник наукових праць*. – Вип. 24. – С. 198–200.
11. Сухомлин І. Д. Українські прізвиська людей як власні родові назви (Лексико-семантична характеристика процесу творення відіменних чоловічих прізвиськ у народних говорах Середньої Наддніпрянщини) / І. Д. Сухомлин // *Говори й ономастика Наддніпрянщини*. – Дніпропетровськ, 1970. – С. 30–58.
12. Тимінський М. В. До проблеми мотиваційної класифікації сучасних індивідуальних прізвиськ // *Мовознавство*. – 1987. – № 3. – С. 64–68.
13. Федотова Н. М. Сучасні прізвиська Луганщини: когнітивна прагматика тексту оніма : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. М. Федотова. – Харків, 2008. – 20 с.
14. Худаш М. Л. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – К. : Наук. думка, 1977. – 236 с.
15. Чабаненко В. А. Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини : Словник : Понад 12 тис. прізвиськ / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т. – 2005. – 260 с.
16. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.661 / П. П. Чучка. – Ужгород, 1969. – 987 с.
17. Чучка П. П. Розвиток імен і прізвиськ / П. П. Чучка // *Історія української мови (Лексика і фразеологія)*. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 592–620.
18. Шульська Н. М. Неофіційна антропонімія Західного Полісся : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. М. Шульська. – Луцьк, 2011. – 20 с.
19. Sajewicz M. *Przezwiseka mieszkancyw kilku wsi zbialorusko-ukraińskiego pogranicza językowego na Białostocczyźnie* [Text] / M. Sajewicz // *Przezwiseka i przydomki w jesykach slowianskich / Cz. 2 : Rozprawy Slawistyczne*. 15. – Lublin, 1999. – S. 59–85.
20. Українські прізвиська. Генеалогія і ономастика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.genealog.spadok.org.ua/ch.html

Умовні скорочення джерел

ЭСРЯ – Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка / А. Г. Преображенский. – М. : Изд-во ин. и нац. слов, 1959. – Т. 1. А–О. – 716 с.

Т. В. Щербина

Неофициальные личные наименования в говоре села Журавка Шполянского района Черкасской области

В статье рассмотрены индивидуальные, коллективно-территориальные и семейно-родовые прозвища жителей с. Журавка Шполянского р-на Черкасской обл., проанализированы их структурные и семантические особенности. Среди индивидуальных неофициальных наименований проанализированы отаппелятивные (образованные от личных и неличных названий) и отонимные производные, в частности отантропонимные (андронимы, патронимы, матронимы, гинеконимы, пропатронимы, проматронимы); оттопонимные названия. Исследовано лексико-семантическое основание создания прозвищ, выяснены мотивы неофициальной номинации жителей с. Журавка. Рассмотрение деривационных особенностей номенов показало, что индивидуальные наименования образованные преимущественно суффиксальным способом, продуктивная также лексико-семантическая деривация. В разведке проанализирована словообразовательная структура суффиксальных производных, рассмотрена производительность словообразовательных формантов, определены типичные и региональные модели создания неофициальных личных наименований.

Ключевые слова: антропоним, неофициальное наименование, отаппелятивное прозвище, отантропонимное прозвище, семейно-родовое наименование, коллективное прозвище.

T. V. Shcherbina

Inofficial personal names in dialects of Zhuravka village, Shpola region, Cherkassy district

The article views individual, collective and territorial and family nicknames of dwellers of Zhuravka village, Shpola region, Cherkassy district, their semantic and syntactic peculiarities are analyzed. Among individual inofficial names appealative (formed from personal and impersonal names) and onymic derivatives are singled out, including antroponymic and relative derivatives (andronyms, patronyms, matronyms, gyneconyms, propatronyms, promatronyms), fromnames, fromsurnames, fromtoponym names.

Lexic and semantic foundations of surname creation are researched, reasons of inofficial nominations are clarified of dwellers in Zhuravka village. The examination of derivative peculiarities of nomens proved that individual names are formed mainly by suffixes, a lexic and semantic derivation is also productive. The word formation structure of suffix derivatives is analyzed in the research, the productivity of word formation formants is traced, typical and regional models of formation of inofficial personal names are defined.

Key words: the antroponym, nonofficial names, a fromappealative nickname, a fromantroponym nickname, family and relative names, a collective nickname.

УДК 811.161.2'373.212

З. М. Денисенко

ОРОНІМИ В ОНІМНОМУ ПРОСТОРІ ЧЕРКАЩИНИ

Статтю присвячено проблемі аналізу регіональної онімної лексики. Метою розвідки є визначення типологічних особливостей власних назв об'єктів ландшафту і рельєфу земної поверхні Черкаської області, а також характеристика мотивів їх номінації.

У розвідці визначено типологічні особливостей оронімів як різновидів мікротопонімів на основі їхніх денотатно-номінативних особливостей і виокремлено три групи номінацій об'єктів рельєфу, які розташовані вище або нижче від рівня моря (навколишньої місцевості): мінус-ороніми, нуль-ороніми, плюс-ороніми. В основу мотиваційного аналізу оронімікону покладено семантику твірних слів: викремлено ороніми, утворені від апелятивів, та ороніми, утворені від онімів. Назви, похідні від апелятивів, складаються з лексем, які вказують на об'єкти натурогенного чи андрогенного походження. Мотивувальною базою регіонального оронімікону є фізико-географічні, біонімічні, господарсько-історичні особливості краю, а також тісний зв'язок людини з простором. Оніми антропогенного характеру відтворюють у своїй основі головні онтологічні аспекти: соціальний, етнічний, гендерно-особистісний тощо.

Ключові слова: онім, топонім, оронім, оронімія, оронімікон, мікротопонім, апелятив, антропонім, номінація, мотивація.

Постановка проблеми. Ороніми – це один із найчисельніших класів власних назв української мови. Крім Карпатських і Кримських гір, рельєф нашої держави репрезентують височини, горби, пагорби, скелі, яри, впадини тощо зі своїми географічними назвами, більшість яких входять до складу мікротопонімії. Цінність оронімів як власних назв природних географічних об'єктів рельєфу для